

Ulu öndər Heydər Əliyev hələ gənclik illərindən memarlığa böyük həvəs göstərrib. 1939-cu ildə Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunu bitirdikdən sonra Azərbaycan Sənaye İnstitutunun memarlıq fakültəsində təhsil alıb, amma İkinci Dünya müharibəsinin başlanması ona orada təhsilini sona çatdırmağa imkan verməyib. Bununla belə, Ümummilli liderin memarlığa sevgisi və diqqəti könlündə həmişəlik yurd salıb.

Azərbaycana rəhbərlik etdiyi hər iki dönmədə Heydər Əliyev ölkənin memarlıq abidələri ilə zənginləşdirilməsinə, gözəl dizaynlı binalarla, heykəllərlə gözəlləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirib. “Dünya ümumiyyətlə quruculuqla, tikib yaratmaqla yaşayıb, inkişaf edib”, — deyərək, memarlıq və inşaat sahəsində də böyük tərəqqi əldə edilməsini prioritet sayıb. Paytaxtımızda və digər şəhərlərimizdə memarların yüksək ustalığına ünvan olan ictimai və yaşayış binaları, parklar, memarlıq ansambları meydana gəlib. Bu sahədə həm kəmiyyətə, həm də keyfiyyətə və bədii-estetik səviyyəyə tələb artır.

Ötən əsrin 70-ci illərinin əvvəllərindən başlayaraq, qısa bir dönmədə Azərbaycan



Onu da qeyd edim ki, bu gün dünyanın üzləşdiyi problemlərdən biri yaşıl şəhər məsələsidir. Azərbaycana rəhbərlik etdiyi ilk dövrdə məhz Ümummilli liderimizin uzaqgörən fəhmi və təşəbbüsü ilə Bakının yaşıl şəhərə çevrilməsi üçün real zəmin yaradılıb. Heydər Əliyev bu problemə də şəxsən məşğul olurdu. 1971-ci ildə qəbul edilmiş “Bakının və Abşeron yarımadasının daha da yaşıllaşdırılması tədbirləri haqqında” qərara əsasən yaradılan meşə-park zonası geniş ərazilərdə mikroiqlimin yaxşılaşmasına, təmiz hava rezervuarı yaradılmasına, ərazini küləkdən və təbii eroziyadan qorumağa kömək edib. 70-ci illərdə yaşıllaşdırma işlərinin geniş vüsət alması nəticəsində paytaxtımızda bağların və parkların sahəsi 3 dəfədən çox artıb. Yeni, yeni park və xiyabanlar salınıb. Həm ekoloji, həm də memarlıq və şəhərsalma kontekstində ilkin etibarlı bünövrə qoyulub. Bakının infrastrukturunu, vizual siması rəngarəng olub, təbiət naxışları ilə bəzədilib.

Eyni zamanda, mənzil tikintisinin genişlənməsi şəhər ərazilərinin abadlaşdırılması, sosial və mədəniyyət obyektləri şəbəkəsinin inkişafı ilə müşayiət olunub. Gəncədəki Yeni Gəncə, Naxçıvandakı Yeni Naxçıvan massivləri, Sumqayıtdakı 13-cü, 17-ci mikrorayonlar memarlıq və kompozisiya həllinə görə həmin dövrün ən uğurlu yaşayış məkanları hesab edilir.

Maddi-mədəni irsimizə vətənpərvər yanaşmanı əks etdirən daha bir sənədin

Heydər Əliyev və memarlıqda milli üslub



memarlıq və şəhər salınmasında artıq estetik dəyişikliklərə start verildi. Ümummilli liderin Azərbaycan memarları qarşısında qoyduğu ilk tapşırıq belə idi ki, tikilinin formasından asılı olmayaraq, milli üslub, milli kolorit, tarixi, klassik memarlıq adət-ənənələri davam etdirilməlidir. Baxmayaraq ki, həmin dövrlərdə SSRİ məkanında o cür formatda tikililərin layihələndirilməsinə belə icazə verilmirdi. Bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, Ulu öndər konseptual həllini özü təyin etdiyi layihələrin həyata vəsiqə almasına nail olurdu. O tikililərin layihələndirməsində, necə deyirlər, süjet xəttini özü verir və hətta memarlarımız tərəfindən layihələr işləndikcə mütləqə olunmamış bir hadisədir. Məhz bunun nəticəsində həmin dövrlərdə müasir şəhərsalma prinsiplərinə və xalq təsərrüfatının tələbinə uyğun olaraq, şəhərlərimizin yeni baş planları işləndi, yaşayış məntəqələrinin siması köklü şəkildə dəyişdi. Əgər ona qədər Azərbaycanda cəmi 37 şəhərin baş planı vardısı, 70–80-ci illərdə 60 şəhərin və bir sıra şəhər tipli qəsəbələrin baş planları işləndi. Beləliklə

də, bir-birindən gözəl, milli üslubda ucalan tikililər epoxası başladı.

Ümummilli lider tikililərin layihələndirilməsi ilə yanaşı, onların yerini də özü seçir, ətraf mühitlə harmoniyanı nəzərə alır. Bu isə memarlıqda ən əsas amillərdəndir. Buna misal olaraq “Respublika” sarayı və qarşısındakı geniş ərazinin təmizlənilib abadlaşdırılması oldu. Həmin sarayın konsert salonu 2500 tamaşaçı üçün nəzərdə tutulmuşdur. Mühüm ictimai-siyasi toplantıların keçirildiyi binanın dekorativ tərtibatında bahalı materiallardan istifadə edilmişdir. Sarayın qarşısındakı geniş meydan və bağ, eləcə də vağzalın meydanın formalaşması Bakının Baş planı üzrə reallaşan bulvarın yaradılması istiqamətində həyata keçirilən ilk tədbirlərdən olmuşdur. Götrək Güllüstan Sarayını. Bu abidə də Heydər Əliyev ideyasının təcəssümüdür. Sarayın ərsəyə gəlməsində tapşırıq birmənalı milli üslub və ərazinin düzgün seçimi idi. Heydər Əliyev bu sarayların ucaldılmasına, onların memarlıq və tərtibatına xüsusi diqqət yetirir və bütün böyük tikintilərdə olduğu kimi, burada da işlərin gedişini şəxsi nəzarətdə saxlayır, bir sıra prinsipial məsələlərin həllində şəxsən iştirak edirdi.

Ümummilli lider memarlıqda milliliyin tərənnümü olunmasını hətta yeraltı keçidlərdə, metro stansiyalarında da tətbiq etdirdi. Daha dəqiq desəm, metro stansiyalarını tunel anlamından yeraltı muzey formatına qaldırdı: başdan-başa milli üslub, milli kolorit. Mozaikadan yığılma rəngarəng milli ornamentlərlə zəngin elementlər, təsvirlər. Elə “Nizami” metro stansiyasına baxmaq yetər ki, bu barədə qənaət birmənalı möhkəmlənsin. Təsədüfi deyil ki, Bakının sürətli yeraltı ictimai nəqliyyat aləmi bu gün dünya səviyyəsində memarlıq zənginliyini özündə əks etdirməkdə birincilər sırasındadır.

Milli heykəltəraşlığın inkişafı da Heydər Əliyevin uca adı ilə bağlıdır. O dövrlərdə mədəniyyətimizin klassiklərinə, görkəmli ədiblərimizə, dünya şöhrətli incəsənət xadimlərimizə, qəhrəmanlarımıza ardıcıl olaraq bir-birindən gözəl monumental abidələr, abidə kompleksləri ucaldı. Heykəltəraşlıq tariximizdə xüsusilə qəhrəmanlıq mövzulu heykəllərin varlığı gənclərimizin vətənpərvər ruhda böyüməsinə təkan verdi. Bir memar kimi dəyə bilərəm ki, Ümummilli liderimiz vətənpərvirlik tərbiyəsinin yeni formulasını yaratdı. Bir var, qəhrəmanlıq mövzusunda film – buna insanlar il ərzində 1 və ya 2 dəfə

baxa bilirlər – bir də var, hər gün rast gəlinib göz-könül oxşayan heykəllər, abidə komplekslərinin yaratdığı ruhi assosiasiya.

Ulu öndərin təşəbbüsü ilə ucaldıran abidələr Azərbaycan heykəltəraşlıq məktəbinin intibahı ilə yanaşı, tariximizin yaddaşlara yazılması, dünya ictimaiyyətinə çatdırılması baxımından da önəmlidir. Milli memarlığın layiqli urvata çatması sayəsində onlarca Azərbaycan heykəltəraşı yetişdi, çoxu da sonrakı dövrlərdə dünya heykəltəraşlıq elitəsi səviyyəsində yüksəldi.

Reklam, şəhər tərtibatı məsələləri də diqqətdən kənarda qalmayıb. Sovetlər birliyi dövründə belə tikilmiş binaların damlarında, sağ və sol fasadlarında mozaikadan iri həcmli kompozisiyalar, ornamentlər, zəhmətkeşliyi, beynəlmiləçiliyi tərənnüm edən xeyli sayda yeni memarlıq formatı yarandı. Bu işlərdən ötrü yüzlərlə rəssam, dizayner tələb olunurdu və bunun da nəticəsində çoxsaylı sənətkarlar meydana gələrək, işlə təmin edildilər, mozaik istehsalı müəssisələri yaradıldı. Beləliklə, bədii tərtibat işləri o vaxt nöinki Bakıda, respublikamızın bütün şəhər və rayonlarında tətbiq edilməyə başladı ki, bu da şəhərlərimizin özünəməxsus estetik görkəminin formalaşmasına gətirib çıxardı.

–1981-ci ildə “Azərbaycan SSR-də şəhərsalma, memarlıq və arxeologiya abidələrinin qorunması, bərpası və istifadəsinin yaxşılaşdırılması tədbirləri haqqında” qərarın qəbul edilməsi də abidələrimizin tədqiqi və mühafizəsi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edib. Sovet ideologiyasına əsasən İslam dini abidələrinə mənfi münasibət bəslənməsinə baxmayaraq, Heydər Əliyev sərgilədiyi böyük vətənpərvərlik və cəsarət nümunəsi ilə belə ziyarətgahların qorunub saxlanması məsələlərini önə çəkmişdir. Həmin qərarla müqəddəs dini abidələrimizin – Naxçıvanda Qarabağlar türbəsinin, Qusar rayonunda Həzrə türbəsinin, Şamaxıda Cümə məscidinin təmir-bərpa işləri reallaşdı. Həm də abidələrin tədqiqi, aparılan elmi işlərin genişləndirilməsi və bu istiqamətdə təbliğatın güclənməsi üçün bütün mətbuat orqanlarına, kütləvi informasiya vasitələrinə müvafiq tapşırıqlar verilib, Azərbaycan və xarici dillərdə çoxlu nəşrlər meydana gəlib.

Maddi-mədəniyyət abidələrimizə hər zaman qayğı ilə yanaşan Heydər Əliyevin “Bakı şəhərində İçərişəhər tarix-memarlıq qoruğunun mühafizəsi və bərpası ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında” sərəncamı da böyük əhəmiyyət daşıyıb. Bu qərar bütün ictimaiyyətin diqqətini dağılan tarixi-memarlıq abidələrimizə cəlb edib və İçərişəhərin, sonra isə digər abidələrimizin müasir dövrün tələblərinə uyğun idarə olunmasının əsasını qoyub. Bu gün xarici qonaqlar, turistlər İçərişəhəri heyranlıqla gəzir, qədim tariximizə qayğı və sevgi dolu yanaşmamızı ürəkənd təqdir edirlər.

Xalqın təkidli tələbi ilə 1993-cü ildə siyasi hakimiyyətə qayıdan dahi şəxsiyyət yenidən milli-mənəvi dəyərləri dirçəltdi, bütün sahələr kimi, memarlığı da layiq olduğu səviyyəyə qaldırdı. Çətinliklərə baxmayaraq, Yeni Azərbaycanda yenidən quruculuq işləri geniş vüsət aldı. Memarların qarşısında bütün işlərində milli memarlıq irsi elementlərini tətbiq etmək tələbi qoyuldu və bu yaradıcılıq sahəsi özünü yenidən intibah dövrünü yaşadı.

Milli memarlığa Heydər Əliyevin fenomenal qayğı əsasını bu gün Prezident İlham Əliyev layiqincə davam etdirir. illər uzunluğunu erməni işğalı altında olan torpaqlarımızda Böyük Qayıdış konsepsiyası, dağıdılan şəhər və kəndlərimizin yenidən qurulması, tarixi-memarlıq irsimizin bərpası ölkəmizdə memarlıq və inşaat fəaliyyətinə daha da genişlənməsinə rəvac verir. Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun yenidən qurulması çağdaş tələblər səviyyəsində, yeni texnologiyaların, şəhərsalma standartlarının və memarlıq formalalarının tətbiqi ilə gerçəkləşir. Abidələrin ilkin siması özünə qaytarılır, məhz dünənə bu günün arxitektura vəhdətində XXI əsrin yeni Azərbaycan kənd və şəhərlərinin obrazı yaradılır. Qürur doğuran bu milli təəssübkeşliyin kökündə isə Ulu öndərin milli-mənəvi dəyərlərimizə, maddi mədəniyyətimizə böyük məhəbbəti dayanır.

Cahid HƏSƏNOV,
Ümumdünya Reklamçılar
Assosiasiyasının üzvü,
Türk Ölkələri Beynəlxalq
Araşdırmalar Akademiyasının
fəxri doktoru, professor